

Organisace dopravy, zásobování a evakuace ve francouzské armádě za války 1914—1918.*)

Ve válce 1914—1918 po prvé utkaly se bojující národy s celými svými silami a užily v boji všech svých prostředků.

Jmenovitě Francie musila vynaložiti na vojnu veškeré své úsilí a mobilisovala a zařadila ve čtyřech letech války více než 8 milionů mužů.

Této mase musily býti stále dodávány materiální prostředky, jichž potřebovala, aby byla stále pohotova k boji. Doprava, zásobování a evakuace, jež nabyly značného rozsahu, musily býti zajištěny za všech okolností. Bude zajímavo studovati vůdčí myšlenky a všeobecné zásady, jimiž se řídila organisace této dopravy, zásobování, a evakuací.

Domníváme se, že tato studie bude tím účelnější, poněvadž se opírá o skutečnou organisaci, jež byla za války provedena v důsledku událostí a vynucena okolnostmi, takže se jeví jako organisace objektivní, jejíž hodnota nemůže býti popírána.

Z tohoto hlediska bude zvláště zajímavo sledovati, jak se za války vyvíjely názory, týkající se této organisace.

Začneme tedy svoji studii stručným výkladem, jak vyhlížela organisace dopravy, zásobování a evakuace ve Francii na počátku války. Postupně budeme sledovati, jak tato organisace byla měněna, abychom nakonec došli k organisaci, jak byla vytvořena na konci války.

Všeobecná organisace na začátku války.

Starost o materiální zaopatření armád v poli náleží službám.

Rozeznáváme služby zásobovací (zbrojní služba, intendance, zdravotnictvo atd.), jež zaopatřují armády vším, čeho je jim po stránce materiální zapotřebí, a služby dopravní (železniční, automobilní, vozatajské atd.), jež se starají o dopravu těchto zásob k armádám a provádějí všechny transporty, jichž armády potřebují.

Konečně jsou různé orgány etapní, jež obstarávají organisaci, správu a policii té části území, v níž jsou armády a jež není v bezprostředním dotyku s nepřítelem.

Vrchní velitelství, jsouc jediné odpovědno za vedení operací, dovede také jediné určití způsob, jak mají býti ukojovány potřeby armád, řídí a uvádí v soulad působnost všech těchto služeb.

Velitelství na začátku války hledělo se zbaviti řízení a koordinace služeb, aby se mohlo úplně věnovati věcem operačním a proto svěřilo onu práci orgánům, jež byly zvláště vytvořeny k tomuto účelu, jemu přiděleny a jež pracovaly pod jeho bezprostředním řízením.

„Direction de l'Arrière“ ve hlavním staně.

Tak v hlavním staně byly služby pro všechny armády spojeny a uvedeny v soulad generálem v hodnosti armádního velitele, který se nazývá „Directeur de l'Arrière“ (vrchní etapní ředitel,

*) Psáno francouzsky pro „Voj. Rozhledy“.

Etappenoberkomandant). Tento generál byl přímo podřízen vrchnímu veliteli operujících armád a měl k ruce zvláštní štáb rozdílný od štábu vrchního velitelství operujících armád.

Jemu náležela všechna iniciativa, aby podle návodů a všeobecných údajů, jež obdržel od vrchního velitele operujících armád o konaných a zamyšlených operacích, podnikl vše nutné k ukojení potřeb armád.

Korespondoval přímo s veliteli armád a přijímal jejich žádosti.

Jménem vrchního velitele operujících armád předkládal pak ministrovi války všechny žádosti, aby bylo vyhověno potřebám armád.

Konečně prováděl vrchní řízení železniční služby prostřednictvím přiděleného vyššího důstojníka, který se nazýval „Directeur des chemins de fer“ (železniční ředitel).

„Directions des Etapes et des Services“ u armád.

U každého armádního velitelství byly služby řízeny a uváděny v soulad generálem, v hodnosti velitele armádního sboru, který se nazýval „Directeur des etapes et des Services“, (ředitel etapy a služeb — Armeetappenkd.). Tento generál byl přímo podřízen armádnímu veliteli.

Tento „Directeur des etapes et des Services“ měl k ruce zvláštní štáb, oddělený od štábu armádního velitelství, a zvláštní přednosty služeb.

Podobně jako vrchnímu etapnímu řediteli (Directeur de l'Arrière) v hlavním stanu, náležela i řediteli etapy a služeb (Directeur des etapes et des Services) u každé armády plná iniciativa, aby podle návodů a všeobecných údajů, jež obdržel od armádního velitele o konaných a chystaných operacích, podnikl vše nutné k zajištění zásobování a evakuace. Za tím účelem dával rozkazy a návody svým podřízeným přednostům služeb. Přijímal přímo žádosti od armádních sborů a vyhovoval jim buď v prostředků, které již byly dány armádě k dispozici a byly uloženy ve vnitrozemních skladištích, zvaných „Stations Magasins“ (organizovaných už v míru (asi naše Sammelstationen ^{Mag. Mantr.} pozn. red.) nebo si vyžádal nedostávající se prostředky od vrchního ředitele etap (directeur de l'Arrière).

Z tohoto krátkého výkladu vidíme, že na počátku války byly velmi jasně rozlišeny orgány, jimž náleželo řízení operací, od orgánů, jež se staraly o zabezpečení materiálních potřeb bojovníků.

Generálové, pověřeni vysokými velitelstvími (vrchní velitel operujících armád a armádní velitelé) svěřují péči o materiální potřeby jakýmsi přiděleným plnomocníkům (Directeur d'Arrière, Directeur des etapes et des services), aby se mohli úplně věnovati vedení operací.

Ostatně tato organizace byla skoro stejná s organizací, jež v r. 1914 existovala v armádě rak.-uherské.

Provádění dopravy a zásobování. Commissions Régulatives. *Reg. Kom.*

Seznavše orgány, jež byly pověřeny řízením a orientací služeb všimněme si nyní základních myšlenek, jimiž se řídilo vlastní provádění dopravy, zásobování a evakuací.

Především byla přijata zásada, že armády mají žítí současně z prostředků, jež si mohou opatřit na místě, i z prostředků, jež jim budou dodávány ze zápolí. Ale současně bylo velmi moudře předvídáno, že vzhledem k obrovským početním stavům moderních armád a vzhledem k rozmanitosti a složitosti všeho druhu zásobování (potravin, munice, technický materiál atd) mohou si opatřit na místě jen nepatrnou část toho, čeho potřebují k životu a k boji, a že větší část zásob musí jim býti poskytnuta celou zemí a odeslána podle potřeby.

Z toho vidíme, jak důležitý byly komunikační linie, spojující armády s vnitrozemím a vidíme také, že přímo život armád závisel na pravidelnosti, s níž dostávaly ze zadu, čeho jim bylo třeba. Tím staly se komunikační linie pravými cévami armád, umožňující jim jednak zaslati vše, čeho potřebovaly k zachování sil, jednak doprovítí dozadu vše, co bylo vyřaděno.

Podstatnou část komunikačních linií tvořila železniční síť, jež jediná byla dosti silná, aby uspokojivě zabezpečila veškerou potřebnou dopravu.

Tam, kde železniční síť přestávala, byla prodloužena silniční sítí, již se používalo pro dopravu automobilní a koňskou.

Konečně používalo se v některých zvláštních případech vodních drah jako pomocného dopravního prostředku.

Při používání komunikačních linií a zvláště železnic šlo především o to, najít systém, který by byl dosti pružný, aby se přizpůsobil nutnostem, vyplývajícím z operací a při tom ponechával armádám úplnou volnost a pohyblivost. Hledě k této základní nutnosti, byl ve Francii přijat tento systém:

Východiskem zásob, určených pro armády, byly, jak jsme viděli svrchu, vnitrozemní „Stations Magasins“; odtud čerpaly armády prostředky k ukojení svých potřeb.

Dále šlo o dopravu těchto zásob k jednotkám. Ale jednotky měnily často a neočekávaně svá stanoviště a i doprava vyžadovala jistého času, někdy několika dní. Bylo tedy nemožno, aby vlaky byly dirigovány přímo vrchním velitelstvím operujících armád (Directeur de l'Arrière) k příslušným jednotkám; bylo potřebí zprostředkujícího orgánu. Tímto prostředníkem byla „Commission Régulatrice“. Každá „Commission Régulatrice“, již velel vyšší důstojník generálního štábu (Commissaire Régulateur), mající k ruce úředníka železniční správy (Commissaire Technique), zásobovala zásadně jednu armádu (výjimečně dvě); její působnost se vztahovala na tu část železniční sítě v oblasti armád (zone des armées; asi náš Operationsgebiet — pozn. red.) území, která jí byla přiřčena vrchním velitelem operujících armád a na této síti řídila všechny dovozy k armádě (armádám, nebo od armády, armád), již (jež) zásobovala. Commission Régulatrice přijímaly všechny transporty ze shora uvedených vnitrozemních „Stations Magasins“*, soustředily je na nádraží, zvaném „Gare Régulatrice“, (asi Übergangsstation — pozn. red.), kdež z těchto vlaků utvořeny byly zásobovací soupravy (rames) určené pro jednotlivé jednotky. Pak byly tyto soupravy odeslány na „Gares de Ravitaillement“ (asi naše Etappenhauptstation — pozn. red.), kdež byly převzaty jednotkami.

* V některých zvláštních případech mohly též některé vlaky na př. kompletní vlaky muniční býti řízeny „Régulateurem“ přímo na dodací stanici, aniž musily býti „Gare Régulatrice“ (Übergangsstation).

Reg. m. n. d.

pos. m. n. d.

Kromě toho byly jisté zásoby naloženy na vagonech (jmenovitě munice a potraviny) buď na „Gare Régulatrice“ nebo na některém jiném blízkém nádraží. Těmto zásobám se říkalo „en cas mobile“ a byly určeny pro případy neočekávané a naléhavé.

Změny provedené za války.

Válečné zkušenosti potvrzovaly čím dál tím více úzkou souvislost mezi operacemi a chodem služeb, jakož i nutnost, aby tento chod byl přesně a rychle přizpůsobován operacím. Leč poznalo se brzy, že orgány, jimž náležela péče o službu (Direction de l'Arrière v hlavním stanu a Directions des Etapes et des Services u armád), jsou odděleny od štábu a nemajíce tudíž ani možnosti obdržeti kdykoliv direktivy od náčelníka štábu, ani býti ve stálém úzkém spojení s orgány, zabývajícími se taktickou přípravou operací, nejsou s to, aby uspokojivě a se žádoucí rychlostí přizpůsobily chod služeb operačním potřebám.

Velitelství tudíž pocítilo nutnost, aby působilo na chod služeb stejně úzce a bezprostředně jako na vlastní vedení operací. Úkol, spočívající v koordinaci této funkce, byl tedy odňat speciálním orgánům, jež jí dosud byly pověřeny, a byl svěřen orgánům, náležejícím přímo k jeho štábu. Tyto orgány pracovaly pod bezprostředním řízením velitelství a v úzké spolupráci s orgány, jež se zabývaly studiem otázek operačních; náčelník štábu, jako bezprostřední pomocník velitelův, vzal na se tudíž skutečně řídití všechna studia otázek, týkajících se jak taktické, tak i materiální přípravy operací.

Včlenění „Direction de l'Arrière do hlavního štábu.

Tak se stalo, že v hlavním stanu povinnosti, jež na počátku války plnil „Directeur de l'Arrière“, přímo podřízený vrchnímu veliteli operujících armád, byly nadále svěřeny jednomu z pomocníků náčelníka hlavního štábu („Aide Major Général“), podřízenému náčelníku (Major Général).*) Tímto způsobem „Direction de l'Arrière“ byla podřízena „Majoru Généralu“ jako ostatní štáb (I. II. a III. oddělení) a stalo se tak skutečným oddělením hlavního štábu.

U armád nahrazeny „Directions des Etapes et des Services“ odděleními armádních štábů.

Právě tak u armád „Direction des Etapes et des Services“, jež pracovala, jak jsme viděli, za řízení generála a mimo štáb armády, byla na počátku roku 1917 zrušena a její působnost, týkající se koordinace dopravních, zásobovacích a evakuačních služeb, byla svěřena jednomu oddělení armádního štábu (4. oddělení).

Čtvrté oddělení, pracující v úzkém styku s ostatními odděleními štábu, bylo stále zpravováno o prováděných a připravovaných operacích. Bylo tedy s to, předvídati a stanoviti včas potřeby vojsk, jakož i připravit ihned rozkazy a návody pro přednosty služeb tak aby orientovalo a v soulad uvedlo jejich činnost.

Není možno dostatečně zdůrazniti přednosti této reformy. Rušíc dualism, vyplývající z existence dvou rozdílných orgánů, z nichž jeden (štáb ve vlastním slova smyslu) ovládal vojska a druhý

*) Major Général byl náčelníkem štábu vrchního velitele operujících armád.

„Direction des Etapes et des Services“) ovládal služby; reforma umožnila vytvoření organizace, jež se lépe přizpůsobovala jak ofensivním, tak defenzivním akcím moderní války, jejíž příprava byla úlohou armádních velitelů. Neboť potřeby zásobování a všeho druhu materiálu jsou značné a mají přímý a bezprostřední vliv na běh operací.

Aby tyto potřeby mohly být včas a za dobrých podmínek ukončeny, je nutno, aby armádní služby mohly je včas připravit a opatřit a aby tudíž byly v bezprostředním a přímém styku s armádním štábem.

Tento úzký styk mezi štábem a službami, jenž byl proveden touto novou organizací (vytvořením 4. oddělení) umožnil, aby služby byly orientovány a koordinovány ve shodě s předsevzatými záměry velitelství, aniž tím byla dotčena úloha přednostů služeb; těm byla ponechána plná iniciativa a odpovědnost za provádění obdržených rozkazů, jakož i za vnitřní řízení jejich služeb.

Aby byl skutečně užší styk mezi štábem a přednosty služeb, měli alespoň nejdůležitější z nich (intendance, zdravotnictvo) své spojovací důstojníky ve 4. oddělení. Tento spojovací důstojník jednak orientoval velitelství o možnostech své služby, jednak informoval službu o úmyslech velitelství a o potřebách vojsk.

Tato koordinace služeb prostřednictvím velitelství (4. oddělení štábu) byla tím nezbytnější, poněvadž služby musily používat společných prostředků (na př. dopravních), jichž rozdělení mohlo provést jen velitelství, které jediné mohlo rozhodnouti stupeň nutnosti, v jakém pořadí jich má být použito.

Pochopíme na příklad snadno, že jediné velitelství může rozhodnouti podle okamžité situace a podle okolností o pořadí, v jakém mají být různé vlaky (potravin, munice, sanitní vlaky) vypraveny, jak mají být rozdělena různá nádraží a jak jich užito, které službě (intendance, zdravotnictvo, zbrojnictvo atd.) mají být dány k dispozici nutné dopravní prostředky (auta, povozy).

Tímto způsobem štáb (4. oddělení) působil nejen na činnost armádních služeb, nýbrž soustřeďoval i všechny jejich žádosti dopravní a určoval pořadí jejich naléhavosti.

Tyto žádosti o dopravu pak štáb dával vyřizovat buď armádním dopravním službám, pokud šlo o dopravu vozovou (služba automobilová a potahy koňské) nebo je postupoval příslušnému „Commissaire Régulateur“, pokud šlo o dopravu železniční.

Jak se vyvíjela úloha Commissions Régulatrices.

Z těchto důvodů, o nichž dříve bylo mluveno (nutnost přizpůsobiti těsně dopravu a zásobování operacím) i „Commissaire Régulateur“ měnil za války svou úlohu.

Na začátku války, jak jsme viděli, „Commissaire Régulateur“ byl především dopravním orgánem, jenž dovážel armádě, již obstarával prostředky z vnitrozemních „Stations Magasins“, jež tam byly dány k dispozici „Directeur des Etapes et des Services“ dotyčné armády, a z nichž čerpal.

Přijímal vlaky naložené potravinami a materiálem všeho druhu pocházející z těchto „Stations Magasins“, tvořil z nich zásobovací soupravy, určené pro vyšší jednotky a odesílal jim je.

Rovněž odesílal v případě potřeby a pilnosti armádám zásoby zvané „en cas mobiles“, jež byly uloženy na „Gare Régulatrice“. Leč brzo bylo jasno, že vzhledem k velké vzdálenosti „Stations Ma-

gasins“ nebyly potřeby armád vždy podle přání a včas ukojovány a cítila se potřeba zříditi mezi „Stations Magasins“ a armádami mohutný zprostředkující zásobovací orgán, jenž by byl ve styku s armádou a byl s to ihned vyhověti potřebám armády podle jejího přání, a tak, že se přizpůsobil nutnostem operačním.

Uloha tohoto prostředníka byla svěřena oněm „Commissions Régulatrices“.

Od této doby „Stations Magasins“ nebyly již přidělovány armádám, nýbrž oněm „Commissions Régulatrices“; značné zásoby pojistné a zásoby pro všechny případy, větší, než byly zásoby „en cas mobiles“, byly dány k dispozici „Commissaire Régulateur“ a tento byl pověřen, aby ze svých prostředků („Stations Magasins“ a zásoby na „Gare Régulatrice“) uspokojoval potřeby sobě svěřené armády podle toho, jak o to armáda žádala.

Tím způsobem stal se Commissaire Régulateur skutečným delegátem vrchního velitele operujících armád, jenž se staral o opatření materiálních potřeb jedné armády (výjimečně dvou armád), jakož i o provádění všech železničních doprav.

Pouze některé druhy zásob byly dodávány přímo vrchním velitelem operujících armád — buď pro svou důležitost nebo pro svůj zvláštní ráz (na příklad munice) — leč i pak byly posílány armádám prostřednictvím „Commissaire Régulateur“. „Commissaire Régulateur“ byl odpověděn vrchnímu veliteli operujících armád a toliko jemu podřízen. Avšak musil zůstatí v úzkém styku s velitelem armády, již obstarával, a snažil se nejen vyhověti všem jeho přáním, nýbrž přání ta i předcházeti.

Rovněž přednostové služeb, kteří mu byli přiděleni pro hmotné provádění zásobování (nakládání a tvoření jednotlivých vlaků atd.), musili býti ve stálém styku s přednosty armádních služeb, aby znali jejich přání a vynasnažili se jim vyhověti.

Z á v ě r.

V předchozím krátkém výkladu snažili jsme se ukázati ne na podrobnosti provádění dopravy, zásobování a evakuací, což by bylo vedlo k úvahám, jež přesahují rámeček této studie, nýbrž snažili jsme se pouze vystihnouti všeobecné myšlenky, jež vedly k organizaci tohoto provádění a zvláště jsme se snažili sledovati vývoj těchto názorů za války.

Viděli jsme, že hlavním a podstatným důvodem, jenž měl vliv na vývoj těchto názorů a pozměnil je proti názorům na počátku války, byla nutnost, aby se dosáhlo úzkého spojení mezi otázkami operačními v užším slova smyslu a otázkami týkajícími se ukojování materiálních potřeb vojsk.

Velitelství poznalo, že není možno připravovati a řídití takticky a strategicky nějakou operací, svěřili se materiální přípravy pro ni jakémusi plnomocníku, který, třebaže dostával instrukce, přece jen pracoval odděleně a měl své vlastní orgány studijní, odlišné od orgánů velitelství.

Velitelství chtělo samo míti možnost řídití a kontrolovati stejně taktickou a strategickou přípravu operací, jako jich přípravu materiálních a svěřilo tudíž tuto přípravu orgánu, který již se zabýval přípravou onou, t. j. štábu.

Tak se stalo, že ke konci války služby jsou spojeny a uváděny v soulad orgány, jež tvoří část vlastního štábu a pracují v úzkém spojení s ostatními odděleními štábu.

Těmito orgány jsou: ve hlavním staně „Direction de l'Arrière“ a u armádních štábů čtvrtá oddělení.

Vývoj provedený takto za poslední války byl ostatně jen pokračováním všeobecného vývoje, který v tomto oboru trvá již více než století.

Až do XVIII. století bylo totiž zásobování armád téměř výlučně obstaráváno civilními podniky. Když tento systém se neosvědčil, což nám dnes připadá samozřejmé, poznalo velitelství brzo, že je nutno zásobování armád svěřiti orgánům vojenským a tak byly vytvořeny „služby“. Než to byl jen první krok, ježto tyto služby, ačkoliv vojenské, přece jen se těšily veliké nezávislosti; velitelství jim přenechalo starost, aby přizpůsobily samy svůj chod operačním potřebám na základě pouhého nahlédnutí do operačních plánů, jež jim byly zasílány.

Válka roku 1870—71 ukázala všechny nedostatky tohoto systému. Jmenovitě intendantura nedostatečně orientovaná, ač byla složena z vybraného a úplně oddaného personálu, nemohla dobře provésti svěřeného úkolu.

Bylo tedy po válce rozhodnuto, aby služby byly podřízeny velitelství. Velitelství dodávalo jim prostřednictvím svého zvláštního plnomocníka rozkazy a návody, aby tím řídilo, orientovalo a v soulad uvádělo jejich činnost.

Tak došlo k organizaci, jež existovala na začátku války a již jsme shora načrtli. Viděli jsme, že zkušenosti poslední války ukázaly, že tento nový krok byl ještě nedostatečný a že velitelství samo musí řídit práci služeb prostřednictvím svého přímého pomocníka, totiž štábu.

Je tento stav definitivní? Je nynější organizace neměnitelná? Nic nás neopravňuje k tomu, abychom tak mysleli. Tato organizace bude se pravděpodobně v budoucnosti ještě měniti, jsouc jako všechny věci podrobena všeobecnému zákonu vývoje.

Bylo by odvážno, kdybychom chtěli předem přesně předpovídati jakého druhu budou tyto změny. Ale co možno předvídati skoro jistě, jest směr, jímž se asi budou bráti, a tento směr je dán dosavadním celkovým vývojem, který se vyznačuje snahou stále těsněji připojovati služby k velitelství a čím dále, tím úže spolupracovati mezi orgány pověřenými řízením operací s orgány, jimž náleží starost o ukojení materiálních potřeb vojsk.

Podplukovník zdrav. Dr. JOSEF VINAR:

Psychologie válek a dob válečných.

Mezi jinými chorobami, které se ve válce neočekávaně rozmnožily, znamenali jsme traumatické neurosy. Povstaly zpravidla náhlým otřesem při výbuchu granátů, min, při zasypání a podobných nenadálých vlivech. Z doby mírové byly známy po výbuchu parních kotlů nebo po železničních srážkách. Nemocní, stížení třesem hlavy nebo končetin, budili i na ulicích pozornost obecnstva. Očekávalo se, že i po válce tyto nemoci potrvají a že zůstanou častým zjevem. Výpočet se nesplnil. Traumatická neurosa je čím dál,

tím řídkší. Příčina toho jest ve psychickém rozložení individuí. Dokud válka trvala, žili nemocní ve stálém strachu, že hrůzy, jež jednou nebo vícekrát zažili, budou se opakovati. Tento strach živil nemoc, zároveň však byla choroba podporována přáním, aby potrvala. Nemocný neměl vůle se uzdraviti. Když nastaly opět mírové poměry, odpadly tyto vnitřní škodlivé příčiny, a ve velikém počtu případů nastalo uzdravení více nebo méně dokonalé.

Stejné úkazy byly pozorovány i v jiných státech, a bylo na to upozorněno v odborné literatuře.

Místo neuros válečných objevila se nervosita poválečná, která zasluhuje také pozornosti a rozboru; i nabádá k psychologické analýse dob, jež následovaly po velikých válkách a převratech.

Z historie se dovidáme, že po velikých bouřích, které zachvacovaly svět v dobách dřívějších, došlo často k rozkvětu kultury, hlavně literatury a umění. Mám na mysli rozkvět římského písemnictví v době Augustově po občanských válkách, skvělou diadochů, v nové době pak rozkvět romantismu po válkách napoleonských.

Ale nesmíme zapomínat, že rozkvět nepřicházel hned v zápětí po válce, nýbrž teprve nějaké desítileti po ní. Nejlépe to vidíme na literatuře francouzské devatenáctého století, která časově jest nám nejbližší. Od pádu Napoleonova do vystoupení Victora Huga uplynulo patnáct let. Teprve rok 1830 jest rokem narození romantické školy.

Léta, jež následují bezprostředně po válce a po bouři, jsou dobou rekonvalescence, dobou slabosti, doznívání nemocí. Těchto výrazů neuzívám zde obrazně; ovzduší válečné a poválečné produkuje choroby opravdové.

Zdravý organismus a zdravé smýšlení mají svůj způsob, jakým reagují na zevní vlivy. Těší se z poměrů příznivých, hledí jich využiti; odvažují a odměřují sílu odporu, hledí jej překonati nebo se jemu přizpůsobiti. Utvoří si promyšlený plán, podle kterého chtějí za určitým cílem postupovati; čím dekonaleji je plán promyšlen, tím větší je pravděpodobnost, že se dostaví úspěch.

Dokud žije člověk v poměrech, kde svou sílu a dovednost může uplatniti, jest jeho duševní stav v rovnováze. Ale poměry bývají někdy silnější než lidská individualita, člověk ocitne se v situaci, kde poznává svou nicotu. To se stane při živelních převratech a ve válkách. Ani spojená síla lidí nedovede zabránit mořské bouři, nezadrží výbuchu sopečného. A v proudu událostí válečných jest ohromná většina odsouzena k tomu, aby se stala zrnem prachu, kterým hýbe rozpoutaný orkán. Na svém údělu nemůže nic změnit ani napětím všech sil.

Způsob, jakým lidé na tyto mocné impulsy reagují, jest různý. Jednoho vzpřimuje mocná víra náboženská, jiný odevzdává se bezmyšlenkovitě, tupě osudu, třetí propadává zoufalství a volí raději rychlou smrt než dlouhý strach a pomalé umírání; čtvrtý konečně utíká se k prostředkům dříve neobvyklým, ke kouzlům, zaříkáním, pověrám, věštám.

Nechť se nikdo nedomnívá, že tyto věci jsou kulturním pokrokem vyřaděny z inventáře moderní doby. Člověk cítí se nad ně povznesen, dokud je v plné síle, ale v okamžicích slabosti a zoufalství sáhne po nich přece, a proti té slabosti nejsou chráněni ani velicí duchové.

Uvažují-li o psychologických záležitostech války a o jejich doznívání dlouho po válce, mám při tom na mysli dlouho trvající války s dějištěm značně rozsáhlým, které vyčerpávaly lidské síly. Jakmile

nastane válečný stav, změní se právní poměry. Bezpečnost osoby a majetku nejvíce utrpí ve vlastním válečném pásmu, ale i v zápolí stanou se s právními poměry podstatné změny. U člověka, který je nadšen pro účel války, který se úplně ztotožňuje se zájmem státu, převládne nadšení a zatlačí všechny nelibé city. Ale jinak je s člověkem, kterému cíle války jsou lhostejné nebo který k nim má utajený odpor. Na takového hned první změny působí nepříznivě.

Porušení ustálených poměrů právních odnímá člověku příjemný pocit bezpečnosti, bezstarostnosti. Místo toho dostaví se stísněnost, neklid, rozrušení. Život rodinný odchodem jednoho nebo několika členů přichází do nezvyklých kolejí. Ve mnohých válkách s jejich odchodem nastala nouze, bída i hlad. Zatím co obyvatelstvo na jedné straně strádalo, používali jednotlivci mimozákonných poměrů, aby se obohacovali buď násilím nebo úskokem. Na jedné straně dává válka možnost, aby objevily se heroické ctnosti, na druhé však rozpoutává vášně, uvolňuje pouto povrchového napětí, které udržuje v mezích nízké pudy a chťiče. V mimořádných poměrech válečných ukáže se ukrytá povaha člověka, která by jinak byla zůstala záhadou. Ve mnohých lidech se probudí bezmezný pud egoismu, který pro vlastní prospěch dovede zničití blaho deseti jiných, nebo ještě horší hnutí duševní, jež při utrpení vlastní škodě hledí zničití také jiného. Ke všem škodlivinám přistupuje ještě podvýživa, nevázanost pohlavního styku, rozšíření venerických chorob a epidemie různého druhu.

Ve válce utvoří se tedy základ pro poruchy duševní a nervové. Jest porušena duševní rovnováha, do pozadí ustupuje akce rozumová, nemohouc se uplatnití, vůle jest oslabena, jest uváděna na scestí a převládá oblast citová: vášně, nemoci.

Ovzduší válečné jest ponuré a živí stísněnou náladu. V ní neuplatní se veselí individuality; všeobecná depresse, najde si výraz v některém pochmurném, stýskavém pěvci, jakým byl na příklad Jeremiáš. Jeho dojemné žalozpěvy jsou výrazem smutné doby, kdy veden byl veliký zápas o nadvládu mezi starou říší egyptskou a nově utvořenou Babylonii. Města byla rozvrácena, lid hynul hladem, ubíral se do ciziny, hledati chleba. Z celého zoufalství vyznívá touha odejítí ze země, snad i zmizeti se světa.

Tento duševní stav trvá někdy i dlouhá léta po válce. Nápadno jest, jak velký počet poustevníků vykazuje doba po stěhování národů. Když krajiny říše římské byly po tolikerých nájezdech cizích národů vypleněny a zpustošeny, utíkali se lidé s klasickým vzděláním do samot, kde nechtěli světa ani viděti. Z jejich skupin, z vytvořených monastýrů, vyšla po letech nová kultura, středověká.

Útěk a vystěhovalectví jsou častým zjevem po válkách pozdějších. Známa jest emigrace česká ve válce třicetileté, emigrace polská po rozdělení království, francouzská za veliké revoluce. Vystěhovelec i když najde lepší bydlo, přece svému národu bývá ztracen, a ve mnohých případech přisvědčíme výroku Bechtěreva, třeba nadsazenému, že vystěhovalectví jest poloviční sebevražda.

Lidé bloudící v cizině utěšují se nadějí na návrat; ti, kdož doma zbyli a snášejí útrapy ve vlasti, opojují se nadějemi, že příkoří ustane, že dostaví se nová doba míru, štěstí a blahobytu. Přijde-li kdo k takovým lidem s předpovědí nebo proroctvím, které odpovídá jejich přáním, jsou ochotni dáti mu plnou víru. A tito proroci jsou buď stejní trpitelé a snílkové nebo lidé vypočítaví, rafinovaní.

Veliké převraty a války měly své věstce, proroky. Známa je Drábík a Poniatovská z války třicetileté, věstkyně Lenormand z fran-

couzské revoluce a z doby Napoleonovy, Towianski mezi polskou emigrací v Paříži.

Ostatně víra v různá znamení byla ve všech historických dobách velmi rozšířena. Vypravuje se v současných kronikách, jak za doby Caesarovy a Augustovy v noci přšela krev, kamenné sochy se pohybovaly, divá zvířata a strašidla chodila po městech. Každý takový úkaz za vlivu podrážděné obrazotvornosti zkreslený, uváděn byl pak v příčinnou souvislost s událostmi politickými a válečnými, které se po něm dostavily.

Pokud byly války vedeny tělesnou silou a dokud rozhodovala v boji osobní statečnost i obratnost, dotud mohl dobrý a udatný bojovník mít větší naději na šťastné vyvážnutí ze šarvátky. Zavedením dalekonosné stříelné zbraně změnily se vyhlídky. Vystřelený projektil nečinil rozdíl mezi statečným a zbabělým, mezi silným a slabým. Od té doby počínají pověrečná zařízení na ochranu od kulí. Vojáci nosí na holém těle tajné kouzelné modlitbičky, kterými možno citovati duchy zemřelých i svatých a od nich pak si vymoci jisté ochrany. Naopak zase ten, kdo leje kouli, určitými ceremonii vkládá do ní zvláštní sílu, aby došla svého cíle i bez míření. O těchto pověrách vypravuje nám kulturní historie války třicetileté, z nich vzal původ umělecky zpracovaný příběh o Čarostřelci.

Ve válce mnozí lidé umírají vzdáleni od svých rodin, často zůstane jejich hrob neznámý, ba nejsou řídké ani případy, kdy jejich skon není zcela zajištěn. Osud takových lidí zavdává lidské fantasi podnět k činnosti. Ve třetí výpravě křížácké utonul Fridrich Barbarossa v řece před očima vojska, ale jeho ctitelům zdálo se to býti neuvěřitelným. Byli přesvědčeni, že odplaval, že se ztratil, že se jednou zase objeví ve své říši, až bude nejhůře, aby zjednal pořádek.

Když příslušníka rodiny odděluje ohromné prostranství, kterého nepřeletí nijaká zpráva, počínají se lidé utíkat k mocnostem a silám mimopřírodním. Těch se ptají po osudu svých milých, a když tito už jsou mrtví, snaží se vyvolati je z hrobu nebo z neznámého světa a s nimi mluvíti. Tyto pokusy jsou prastarého původu a potkáváme se s nimi už ve starozákonních příbězích. Táhnou se všemi věky, splétají se všelijak s názory náboženskými, s lidovou pověstí a pronikají do výtvorů uměleckých. Ani největší osvícenství ani chladně vypočítavý materialismus nemohly potlačit touhy po styku se světem záhrobním.

V naší době uplatňuje se tato snaha více než ve kterékoli době jiné, zachvacuje celé kraje, celé vrstvy, podobně jako rychle se šířící epidemie.

Tento úkaz nedá se přičítati zcela jen na vrub války. Byl zde již před jejím počátkem. Kulturní dějiny lidstva dají se přirovnati k popínavé rostlině, která se točí kolem osy a obchází ji od jedné strany ke druhé. Ve smýšlení lidstva dějí se přechody od jednoho směru ke druhému, od extrému do extrému. Doba Kantova kladla důraz na sílu duševní a skrze ni chtěla působiti na tělo a na hmotu. Století devatenácté značí odklon od tohoto směru; až skoro do jeho konce přechází smýšlení lidstva víc a více do materialismu. Dochází k učení Lombrosovu, který všecko lidské jednání a dění duševní odvozuje od podmínek hmotných. Od konce století devatenáctého přes první dvě desetiletí století dvacátého vrací se vývoj kulturní zpět k idealismu a spiritualismu.

Není pochyby, že důsledný materialismus, naprostá determinovanost duševního dění byl extrémem a dalo se předpokládati, že

další vývoj lidského smýšlení se od něho odchýlí. Odchylnka se stala až příliš prudce a válka postup ještě přiostrčila. Dnes jsou lidé zachvázeni takovou duševní epidemií, která se rovná opravdové chorobě. Je to duševní choroba davů, příznak doby. Touha po tajných pramenech vědění, po styku s mimosvětskými bytostmi, při tom naprostý nedostatek klidného uvažování a methodického postupu jsou všeobecně nápadny. Nejvýznačnější je však úžasná lehkověrnost, která věří údajům nejpodivnějším a bere je za pravdu bez jakéhokoli důkazu.

Vymlouvaví šílenému utkvělou myšlenku, vyvracetí kombinace nemocného v horečce jest počínání marné. Stejně nepořídíme rozumovými důvody proti moderní chorobě davů. Ona bude se bránití zbraněmi zdánlivě vědeckými, má za sebou i literaturu, ze které jde úžas i hrůza.

V této věci doporučuje se klidně vyčkati a pozorovati. Psychické i somatické děje jsou bez odporu k sobě v těsném vztahu. Duševní činnost působí na tělo, ale také dispozice tělesná má vliv na činnost duševní. Ten kus zdravého materialismu přece nutno podržeti. Bludy horečnatého pacienta nedají se vyvrátiti, ale zmizí s dostavujícím se zdravím a s návratem tělesných sil. Stejně bezpečně možno čekati, že ustane duševní choroba davů, jakmile budou uspořádány poměry fyzické a materiální.

Známý můj, odborný historik, vyslovil mi jednou domněnku, že dočkáme se doby podobné jako byl rozkvět romantismu po válkách napoleonských. Myslím, že jeho předpověď se splní, že není daleká doba, kdy po chorobných výstřelcích dojde ke všeobecnému ozdravení psychickému.

VOJENSTVÍ DOMA A V CIZINĚ.

Přehlídka pražské posádky a letectva prezidentem republiky. Pokračuje ve svých projevech zájmu o naši armádu a její výcvik, navštívil pan prezident republiky dne 10. června t. r. letiště ve Kbelích, kde věnoval půldruhé hodiny jednak přehlídce pražské posádky, jednak podrobné informace o našem vojenském letectví. Věren svému zvyku z poslední doby přijel prezident na letiště koňmo, doprovázen ministrem národní obrany, náčelníkem hlavního štábu a šéfem své vojenské kanceláře. Přehlídky se účastnili také cizí vojenští attaché, členové branného výboru poslanecké sněmovny v čele s předsedou Špatným a zástupci žurnalistiky. Z pražské posádky nastoupily tyto oddíly: ženijní pluk č. 5 — Karlín, lehký dělostřelecký pluk č. 1 — Praha, lehký dělostřelecký oddíl č. 51 — Brandýs n. L., hrubý dělostřelecký pluk č. 101 — Kostelec n. L., 1. korouhev jezd. pluku č. 1 — Karlín a 2. korouhev jezd. pluku č. 8 — Brandýs n. L. Krom toho postaveno bylo na letišti 33 letadel různých typů ze vzduchoplaveckého učeliště v Chebu a z 1. a 32. letecké roty, jakož i dva aparáty soukromé. Letadla byla většinou domácí výroby. Přehlídce velel generál Gibiš, velitel 1. pěší divise. Pan prezident objel nejprve řady ženistů, dělostřeleckých baterií a jizdy a vrátil se pak tryskem na stanoviště, s něhož pozoroval defilé pěchoty v rychlém tempu, dělostřelectva v klusu a jizdy, která jela tryskem. Defilé zamlouvalo se svou přesností a pořádkem panu prezidentovi i účastníkům. Nato sestoupil pan prezident s koně a odebral se k šiku letadel, kde jej uvítal velitel leteckého učeliště chebského major Personne. Zástupce velitele školy kap. Stanovský vložil na vyzvání pana presidenta organisací leteckého učeliště a postup výcviku pilotů. Uvedl také, že za jediný rok provedeno bylo v chebském učelišti 18.000 letů, při čemž záznam nehod vykazuje pouze 1 zranění a 4 strojové poruchy. Pan prezident dal si ukázkati zařízení létacího stroje, zajímal se o dobu výcviku, o národnostní poměry, jakož i o to, je-li letecký výcvik pouze pro vojáky, či také pro osoby soukromé. Bylo mu